

ПРОУЧВАНЕ НАГЛАСИТЕ НА УЧИТЕЛИТЕ ОТ НАЧАЛЕН ЕТАП ОТНОСНО ЗДРАВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ НА УЧЕНИЦИТЕ

Доц. Ивайло Прокопов, доц. Мирена Легурска,
гл. ас. Весела Мирчева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. В кризисни ситуации, каквато е и пандемията от COVID-19, която продължава и до днес, ролята на учителите за повишаване на здравното възпитание и култура на подрастващите става все по-голяма. Именно в началния етап на училищното образование може да се постави стабилна основа от знания, умения и компетенции у учениците, която да бъде надграждана в следващите образователни етапи. Целта на настоящето изследване е да се установят нагласите на педагогическите специалисти работещи в системата на началното образование относно здравното образование и подходите за неговото прилагане сред учениците, както и да се изведат съответните изводи и препоръки.

Ключови думи: здравно образование; начално образование; компетентности на учителя

В днешно време въпросът за нивото на здравна култура на учениците е изключително актуален и пряко корелира с компетенциите на учителите по здравно образование. Чрез диагностицирането на отношението на началните учители по проблема би способствало да се разработят и приложат система от методи за повишаване квалификацията на педагогическите специалисти относно методиката на обучение по здравно възпитание в начален етап.

В съвременното дигитално общество все по-голяма част от учениците още в най-ранна възраст страдат от различни болести, включително и на нервната система, свързани с хипокинезия и прекомерното използване на електронни устройства. Според Чипева „Физическата активност предпазва от здравни увреждания свързани със стреса, като този резултат може да се обясни чрез когнитивни, афективни и поведенчески механизми“ (Prodanov 2000). Учениците формират знания и умения, които често не могат да прилагат адекватно и вариативно в житейските ситуации, не владеят духовен потенциал и компетентност за социално реализиране и постигане на емоционална стабилност в

рамките на съобществото, в което се развиват. Формират се трайни дезадаптационни процеси, проявяващи се като отчужденост, депресивни състояния, емоционални конфликти, осъзната личностна непълноценност, агресивност. Здравното възпитание е процес на целенасочено, системно организирано взаимодействие между субектите, насочено към овладяване на нормите за здравословен начин на живот (Chipeva 2019).

Борбата с тези глобални проблем би трябвало да започва от най-ранна детска възраст чрез системно и целенасочено обучение по физическа култура и здравно образование, което, от своя страна, педагогическите специалисти трябва да направят иманентна част от целия образователен процес във всичките му форми и етапи. Концепцията за здравно образование върви по своя път на развитие, осмисляне, разбиране на собственото здраве и това на другите, към даване на възможност за информационни избори (Aleksandrova 2004). Началните учители са натоварени със сложната задача да създадат стабилна основа от знания и умения у най-малките ученици, която да бъде надграждана във времето, което изисква високо равнище на компетентностите на педагогическия специалист по различни направления, като педагогика, психология, физическа култура, здравно образование и много други. Чипева отбелязва в монографичния си труд, че „Един от значимите фактори за поддържане на добро здраве и за превенция на заболяванията е физическата активност, осъществявана под формата на определен вид спорт (спортове), фитнес, туризъм или други дейности, които осигуряват оптимално натоварване“ (Prodanov 2000). От друга страна, процесът на здравно образование в образователните институции се определя от Държавния образователен стандарт за гражданското, здравето, екологичното и интеркултурното образование, разписан в Наредба № 13²⁾ от 21.09.2016 г. за гражданското, здравето, екологичното и интеркултурното образование. Според тази наредба „Здравното образование е насочено към развитие на умения за създаване или поддържане на здравословен стил и условия на живот и за доброволното адаптиране към поведение, благоприятстващо здравето“. Формите за провеждане на здравновъзпитателен процес в началната училищна степен са разнообразни, но най-често това са часовете по физическо възпитание и спорт, „Човекът и природата“ и час на класа и в извънкласните дейности. В учебния процес по физическо възпитание и спорт се решават до голяма степен проблемите, свързани с укрепване на здравето физическото и психическото развитие на учениците, както и развитието на двигателните качества (Kostov 2004). В началния етап на образователната система в повечето учебни заведения функцията на спортен педагог се изпълнява от педагогическите специалисти по начална училищна педагогика, което означава, че здравновъзпитателният процес зависи изцяло от тях. Поради тази причина качество на обучение по здравно образование в начален

етап в голяма степен зависи от компетенциите на началните учители. Проблемите на методическата подготовка на началните учители по отношение на здравното възпитание на учениците е изключително слабо изследван проблем. Взаимоотношението между развитието на личността на учителя и квалификационния процес е пряко свързано с външните въздействия на „входа“ на квалификационния процес и вътрешните състояния на личността, формираните вече представи, понятия, отношения, емоции, интереси и способности (Yaneva 2013).

Високото ниво на квалификацията на началните учители относно здравното образование е основополагащо за изграждане у учениците на ценности и ориентации, за съзнателно и позитивно отношение към здравето и здравословния начин на живот.

Методика на изследването

Основната цел, която си поставихме с настоящото изследване, е да диагностицираме отношението на началните учители относно здравното образование. С направеното проучване се прави опит за установяване доколко и в каква степен педагогическите специалисти са запознати и прилагат Наредба №13²⁾.

Изследването се проведе сред 53 учители със специалност начална училищна педагогика на възраст между 32 – 63 години, практикуващи учителска професия на постоянен трудов договор. Контингентът е от педагози от София, Стамболийски, Разград, Попово, Исперих.

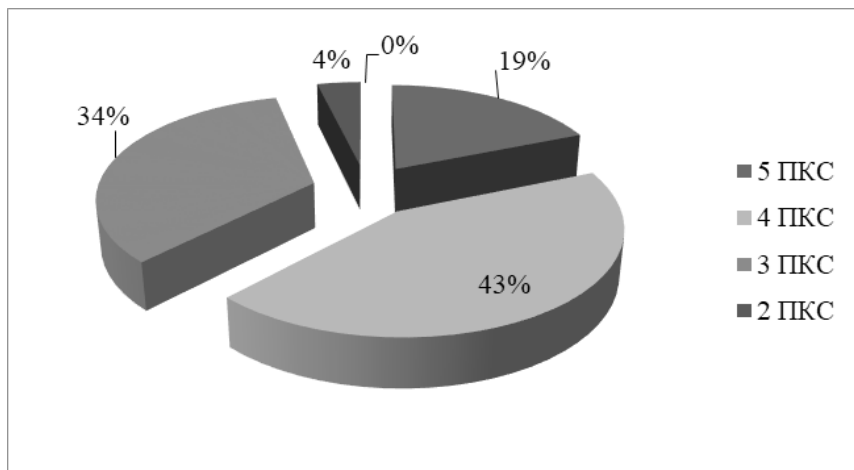
Методиката на изследване включва провеждане на анкетно проучване, чиято цел е установяване нагласите на учителите относно различни аспекти на обучението по здравно образование в начален етап на обучение. Въпросникът се състои от девет въпроса със затворени отговори.

Резултати и анализ

Първата част от анкетното проучване обхваща профила на изследваните учители. По въпроса, касаещ педагогическия опит, прави впечатление, че по-голяма част от анкетираните са с трудов стаж над двадесет години и само 5% от анкетираните са с педагогически стаж до 3 г.

Данните от следващия въпрос, касаещ образователното ниво на анкетираните, показват високото образование, по което българските учители се нареждат на първите места в световните класации по този показател. Най-много учители притежават степен „магистър“ – 73%, следвани от тези с „бакалавър“ – 22%, само 5% имат по-ниско образование, а именно „професионален бакалавър“.

Третият въпрос от анкетното проучване се отнася до придобитата професионално квалификационна степен и е изобразена на фиг. 1.

Фигура 1. Професионално квалификационна степен на учителите

Прави впечатление, че сред анкетираните няма учители, придобили най-високата първа ПКС. Най-висок е делът на придобилите V и IV ПКС, съответно 10 и 23 човека от анкетираните. Трета професионално квалификационна степен притежават 18 учители и само двама са носители на втора ПКС.

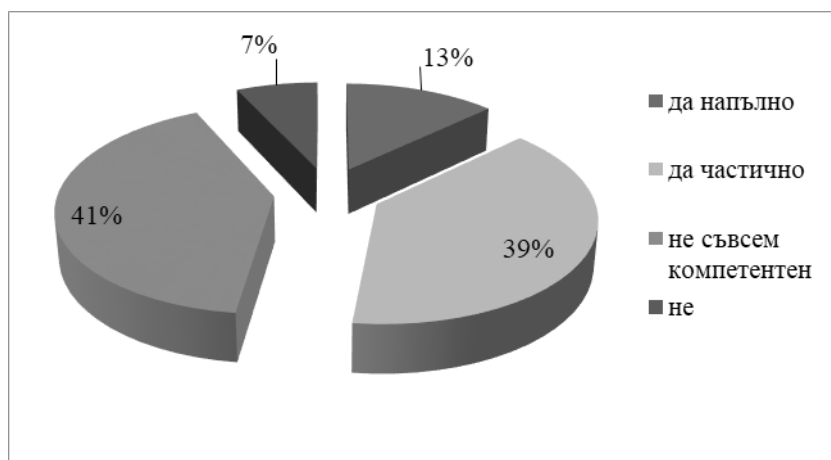
Втората част от анкетното проучване е посветена на професионалната компетентност на педагогическите специалисти по направление здравно образование.

Голяма част от анкетираните (75%) считат, че здравното образование е една от приоритетните области в училище, предвид и ситуацията с COVID-19. Други 25% от учителите заявяват, че то не е от съществено значение, или имат неутрална позиция. Тази частична поляризация на мненията вероятно оказва влияние върху ангажираността или съответно на неангажираността на част от преподавателите към здравната подготовка на учениците от начален етап.

На въпроса, свързан с реализирането на Държавния образователен стандарт (ДОС) по гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование (ГЗЕИ) съгласно Наредба № 13²⁾, в съдържанието на учебниците и учебните помагала мненията не се поляризират. Най-голям процент (57%) считат, че учебниците и учебните помагала частично реализират ДОС по ГЗЕИ. Само 16% са категорични, че стандартът е залегнал изцяло в дидактическите средства, предназначени за учениците. Малка част, а именно 9% са категорични, че стандартът не се реализира. Не липсват и педагогически специалисти (18%), които не могат да преценят, като най-вероятната причина за това е, че не познават философията на този директивен документ.

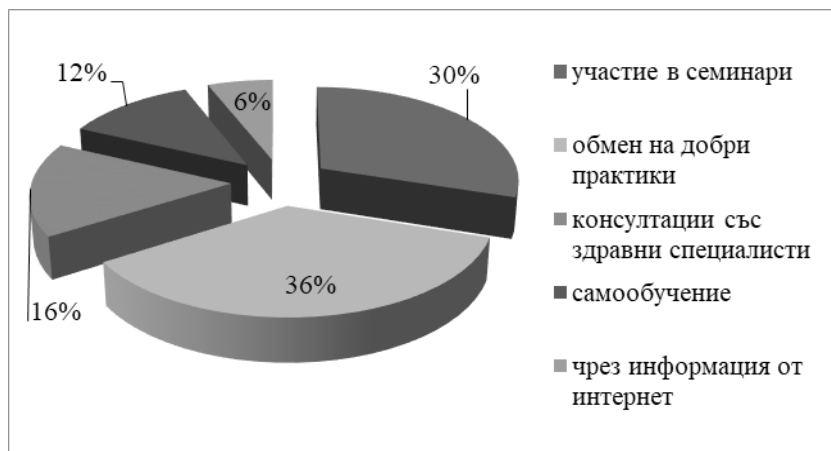
Като компетентни в дейностите, осъществявани в здравното образование, се оценяват половината от участниците (вж. фиг. 2). От тях 13% са категорич-

ни за своята пълна компетентност, а 39% считат, че е необходимо да я поддържат чрез самообразование (да четат допълнително). 7% приемат, че ниската им култура има причина в бързо променящия се свят, а 41% се колебаят, избирайки вариант „не съвсем компетентен“.

Фигура 2. Компетентност на педагогическите специалисти

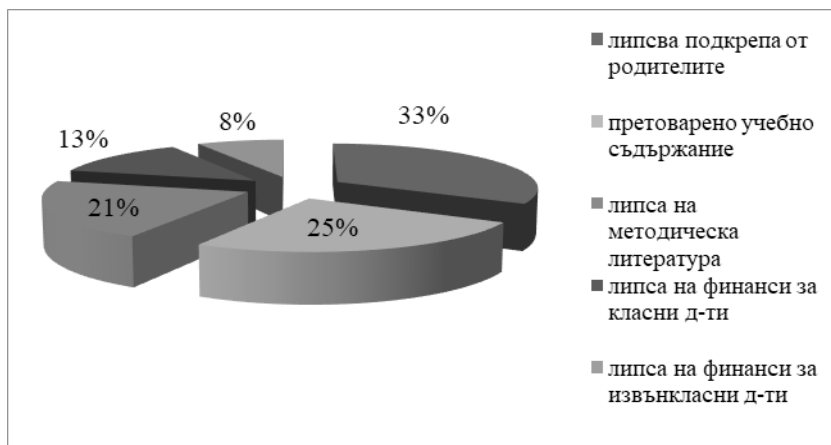
В проучването на анкетиранияте се дава възможност да назоват предпочитаната форма за повишаване на квалификацията си по проблемите на здравното образование (вж фиг. 3). Оказва се, че най-предпочитани са

Фигура 3. Възможности за повишаване на квалификацията

участието в обучителни семинари и програми по проблемите на здравното образование (30%) и обмен на добър и успешен педагогически опит с колеги (36%). След тях се нареждат: консултации със здравни специалисти, избрани от 16% от анкетираните, самостоятелното проучване на литература, документи и материали, свързани със здравното образование, е отбелязано от 12% и с най-малка тежест (6%) е самостоятелното търсене на информация по темата в интернет.

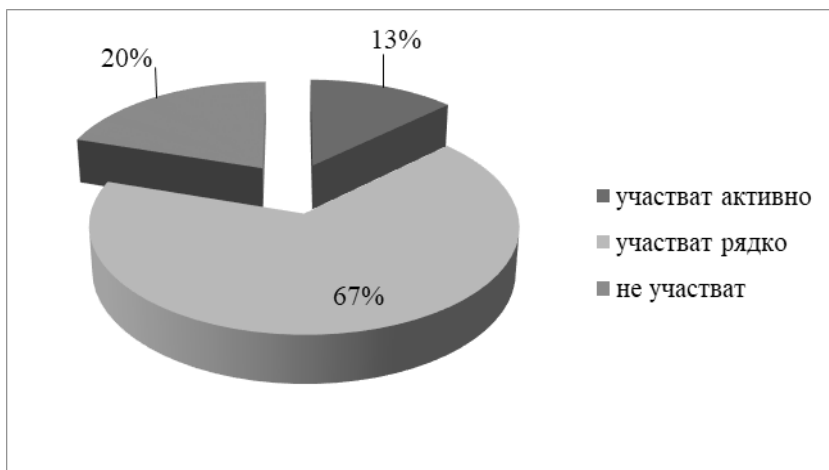
Една трета (33%) от анкетираните (вж. фиг. 4) посочват отсъствието на подкрепа от страна на родителите като най-съществена трудност при осъществяване целите според ДОС по гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование (Prodanov 2000). Друга трудност с немалка тежест (25%) е фактът, че в учебното съдържание по учебните предмети няма много възможности за формиране на здравна компетентност. В процентно отношение веднага след това се нарежда липсата на достъпна и разнообразна методическа литература и други материали, посочена от 21% от участвалите в допитването. Данните показват (макар че натрупванията са в ниските стойности), че ограничено финансиране на класни и извънкласни форми в училище и отсъствието на подкрепа от страна на директора също са посочени като трудности, но със значително по малко проценти, а именно 13% и 8%.

Фигура 4. Трудности при обучението по ЗО

Според данните от фигурата по-долу изключително слабо е желанието на родителите да се включват в организирани дейности по здравно образование. Анкетираните педагогически специалисти посочват, че едва 13% от родителите участват активно в планираните дейности, 20% не се включват в органи-

зираните съвместни дейности и най-голям е процентът (67%) на тези, които рядко го правят.

Фигура 5. Участие на родителите в учебно-възпитателния процес

Заклучение

Ценностната и практикоприложната нестабилност на резултатите от обучението по здравно образование рефлектира върху възможността на ученика да се реализира пълноценно и хармонично в социокултурното пространство. Продължаващата квалификация на началните учители относно здравното образование не е на достатъчно високо равнище. Всички негативи, произлизащи от ниското ниво на компетентност на педагогическите специалисти, се отразяват в максимална степен на учениците.

Налага се преосмисляне на отношението на образователните институции и на цялото общество към проблемите на здравето и здравната култура на подрастващите. Необходима е единна стратегия за възпитаване на полезни навици за хигиена, пълноценно хранене, хармоничен дневен режим, спортуване и закаляване, общуване с природата, както и усилия, насочени към здравна просвета и запознаване на учениците с опасните въздействия на психоактивните вещества. Съвременното училище трябва да бъде средище за възпитаване на физически и психически здрави деца.

Благодарности. Изследването е направено благодарение на осигурени средства по проект 80-10-42/22.03.2021 г., финансиран от СУ.

БЕЛЕЖКИ

1. Статията е разработена по повод научната конференция „Съвременни тенденции на физическото възпитание и спорта“, организирана от Департамента по спорт на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.
2. Наредба № 13 от 21.09.2016 г. за гражданското, здравето, екологичното и интеркултурното образование. Обн. ДВ, бр. 80 от 11.10.2016 г., в сила от 11.10.2016 г.; изм. и доп., бр. 80 от 28.09.2018 г., в сила от 28.09.2018 г. Издадена от министъра на образованието и науката.

ЛИТЕРАТУРА

- Александрова, Ел., 2004. Актуални проблеми на здравословния стил на живот сред децата в училищна възраст, *Педагогика* (3).
- Костов, К., 2004. Оздравително профилактични функции на физическото възпитание в началното училище, *Педагогика* (2).
- Чипева, М., 2019. *Аеробика*. София: Авангард Прима, стр. 42. ISBN 978-954-718-558-6
- Проданов, Г., 2000. Някои възможности за здравно възпитание в началното училище. В: *Здравно възпитание*. В. Търново.
- Янева, А., 2013. Проблеми и перспективи на физическата култура и квалификацията на кадрите в българското училище. *Продължаващо образование* (31), ISSN 1312-899 X ДИУУ. Достъпно на <http://www.diuu.bg/ispisanie/broi31/31kt/31kt1.htm>.

REFERENCES

- Aleksandrova, El., 2004. Aktualni problemi na zdravoslovniya stil na zhivot sred detsata v uchilishtna vazrast, *Pedagogika* (3) [in Bulgarian].
- Kostov, K., 2004. Ozdravitelno profilaktichni funktsii na fizicheskoto vazpitanie v nachalното uchilishte, *Pedagogika* (2) [in Bulgarian].
- Chipeva, M., 2019. *Aerobika*. Sofia: Avangard Prima, str. 42. ISBN 978-954-718-558-6
- Prodanov, G., 2000. Nyakoi vazmozhnosti za zdravno vazpitanie v nachalното uchilishte. V: *Zdravno vazpitanie*. V.Tarnovo [in Bulgarian].
- Yaneva, A., 2013. Problemi i perspektivi na fizicheskata kultura i kvalifikatsiyata na kadrite v balgarskoto uchilishte. *Prodalzhavashto obrazovanie* (31), ISSN 1312-899 H DIUU. Available on <http://www.diuu.bg/ispisanie/broi31/31kt/31kt1.htm> [in Bulgarian].

INVESTIGATION OF TEACHERS COMPETENCIES FROM THE INITIAL STAGE REGARDING THE HEALTH EDUCATION OF STUDENTS

Abstract. In critical situations such as the COVID-19 pandemic, which still continues, the role of teachers in improving health education and adolescent culture is growing. Namely in the initial stage of school education that a solid foundation of knowledge, skills and competencies in students can be laid. Then they can be upgraded in the next educational stages. The purpose of the present study is to establish the attitudes of pedagogical specialists working in the primary education system regarding health education and the approaches for its application among students, as well as to draw the relevant conclusions and recommendations.

Keywords: health education; primary education; teacher competencies

✉ **Dr. Ivaylo Prokopov, Assoc. Prof.**

ORCID iD: 0000-0001-9863-8587

Department for Information and In-Service Training of Teachers

Sofia University

Sofia, Bulgaria

E-mail: iprokopov@gmail.com

✉ **Dr. Mirena Legurska, Assoc. Prof.**

ORCID iD: 0000-0001-7858-4489

Department for Information and In-Service Training of Teachers

Sofia University

Sofia, Bulgaria

E-mail: legurska_mirena@abv.bg

✉ **Dr. Vessela Mircheva, Assist. Prof.**

ORCID iD: 0000-0002-1528-5753

Department for Information and In-Service Training of Teachers

Sofia University

Sofia, Bulgaria

E-mail: v.mircheva@abv.bg